

OPŠIRNI POPIS TIMARA MUSTAHFIZA U TVRĐAVAMA KLIŠKOG SANDŽAKA IZ 1550. GODINE, prevela, obradila i pripremila za štampu Fazileta Hafizović, Naučnoistraživački institut „Ibn Sina“, Sarajevo, 2014. - 620 str.

Osmanska vladavina na prostorima današnje Bosne i Hercegovine trajala je više od četiri stoljeća, a interes za izučavanje ovog perioda bosanskohercegovačke historije ne jenjava. Međutim obilna historiografska produkcija koja ima za cilj pripovijedanje o prošlim vremenima, koje nije zasnovano na čvrstim dokazima i historijskim izvorima, nije od koristi za nacionalnu historiju. Stoga postoji izražena potreba za oblikovanjem kvalitetnog središnjeg narativa koji bi nastao kao produkt ozbiljnog naučnog rada, a što nije moguće uraditi bez uvida u primarnu arhivsku građu nastajalu u kancelarijama osmanske administracije. Međutim paleografske osobine ove vrste dokumenata veoma su komplikovane te je rad na dešifriranju istih mukotrpan i dugotrajan. Među rijetke historičare osmaniste s naših prostora koji koriste navedene izvore spada dr. Fazileta Hafizović. U toku svog višegodišnjeg naučnoistraživačkog rada u Orijentalnom institutu u Sarajevu, dr. Hafizović radila je na prijevodu raznovrsnih arhivskih dokumenata iz osmanskog perioda na kojima je i bazirala svoje naučne radove iz oblasti osmanistike, tako da je vremenom njen rad postao cijenjen i prepoznat i van granica Bosne i Hercegovine. Stoga ne čudi činjenica da je i Institut Ibn Sina u Sarajevu odlučio dati svoj doprinos objavljivanju njenog prijevoda jednog osmanskog deftera iz 1550. godine. Riječ je o *Opširnom popisu timara mustahfiza u tvrđavama Kliškog sandžaka iz 1550. godine*, koji je bio radni zadatak dr. Hafizović u okvirima Orijentalnog instituta. Original ovog popisa pohranjen je u Arhivu Predsjedništva vlade u Istanbulu pod signaturom BOA TTD No. 440, a kopija u arhivu Orijentalnog instituta. Iako je prilikom katalogizacije u istanbulskom arhivu defter okvirno smješten u doba vladavine sultana Sulejmana I Zakonodavca (1520.-1566.), autorica je na osnovu pojedinih marginalnih zabilješki u defteru izvršila preciznije datiranje. Uz to, uporednom analizom utvrdila je da je spomenuti defter po svoj prilici nastao kada i *Opširni popis Kliškog sandžaka iz 1550. godine*, u obradi Fehima Dž. Spahe i Ahmeda S. Aličića, koji je izašao u izdanju Orijentalnog instituta u Sarajevu 2007. godine. To se vidi i prema informacijama koje nudi s obzirom na to da se u ovom defteru nalaze upravo neki podaci koji nedostaju u ranije objavljenom defteru, a čije postojanje se, do sada, moglo samo naslutiti. Autorica argumentovano smatra da su ova dva popisa nastala „u isto vrijeme i u okvirima istog projekta popisivanja“.

Nakon uvodne studije, autorica se nije zadržala samo na prijevodu izvornika nego je u podnožnim napomenama davala dodatna pojašnjenja značenja manje poznatih termina i pojmova, a potom i ubicirala većinu lokaliteta koji se u tekstu spominju. Defter sadrži podatke o timarima koje su uživali posadnici tvrđava u Kliškom sandžaku, koji je u spomenutom vremenu obuhvatao područje dalmatinskog zaleđa (danas R. Hrvatska) kao i dijelove današnje Bosne i Hercegovine, od Konjica na istoku do Gospića na zapadu, od Klisa i Skradina na jugu do rijeke Une na sjeveru. U defteru su detaljno upisani stanovnici onih naselja čiji prihodi su spadali u timare. Iako ovaj defter, kao i njemu slični defteri, spada u produkte zvanične osmanske administracije, on nudi brojne podatke i o različitim aspektima ljudske djelatnosti u svakodnevici. Osim podataka o tvrđavama i njihovim posadama, koji spadaju u informacije koje su korisne prilikom izučavanja vojne historije spomenutih krajeva, defter pruža i obilje podataka o načinu rada upravne i sudske vlasti, procesu prelaska na islam autohtonog stanovništva i sl. Uz to, i ovaj defter evidentira istaknute pojedince, ali i članove onih porodica koje su se afirmisale u osmanskom društvu, a koje su porijeklom sa teritorija srednjovjekovnog Bosanskog kraljevstva kao što su: Vilići, Kopčići, Ljubunčići, Malkočevići. U izvornom tekstu spominje se i Ilijas Gerz kao bivši uživatelj jedne zemljišne parcele u blizini tvrđave Vrhrika. Autorica smatra da je riječ o stvarnoj historijskoj ličnosti, akindžiji koji je poginuo 1491. godine u borbama oko tvrđave Sokol na Plivi, i koji je bio osnov za oblikovanje epskog narodnog junaka kod Bošnjaka, Alije Đerzeleza. Brojne informacije o tome kakve vrste žitarica i ostalih poljoprivrednih proizvoda su uzgajane na pojedinim mjestima, u kojoj mjeri su prerađivane u mlinovima, a potom i evidentiranje pojedinih sorti koje se danas više ne uzgajaju ili se u ljudskoj ishrani ne koriste, iznimno su značajne za izučavanje ekohistorije spomenutih predjela, kulture prehrane i sl. Na osnovu podataka u defteru vidi se da je u Nahiji Neretva u ovom periodu bilo izuzetno rašireno vinogradarstvo. Defter pruža i podatke o nastanku i razvoju pojedinih naselja, npr. slučaj lokaliteta Duboka, koji je u periodu između 1550. i 1604. pretvoren u veće naselje zahvaljujući činjenici da je u njemu ponovo aktivirana obrada željeza, na što ukazuju i susjedni toponimi Grnovnica (grn - peč za topljenje željeza), Kovačići i sl. (str. 270) Podaci iz ovog popisa ukazuju na to da je Murat-beg Tardić, prvi sandžakbeg Kliškog sandžaka, podigao džamiju u tvrđavi Klis, koja je, po završetku osmanske vladavine, pretvorena u crkvu. Uz džamiju je bila podignuta i muallimhana (škola).

Uz indeks ličnih i geografskih pojmova, ovo izdanje predstavlja jednu zaokruženu cjelinu te je olakšano i snalaženje u njemu. Iako, povremeno se javlja i neujednačenost prilikom navođenja ličnih imena, što smatram da proizlazi iz činjenice da su i u izvorniku, vjerovatno, lična imena slavenskog

porijekla bila bilježena različito. Također, na pojedinim mjestima ostavljan je samo turski naziv toponima, npr. „Sivri Sirt“ (str. 41), iako se, možda, moglo ponuditi rješenje poput „Oštro sedlo“ ili „Šiljati greben“, kao što je to urađeno u slučaju mezre „Kraljev Izgon (Kral Izgonu)“ (str. 57). Međutim takvi primjeri su dosta rijetki.

Zbog svega navedenog ovaj izvor sigurno će biti veoma koristan u komparativnom pristupu izučavanju geografski bliskih prostora o kojima je u defteru riječ, a koji su u jednom periodu prošlosti bili objedinjeni pod vlašću Osmanskog carstva. Podaci koje nudi imaju ne samo lokalni nego i širi regionalni značaj, što ovome defteru osigurava specifično mjesto u historiografiji.

Elma Korić